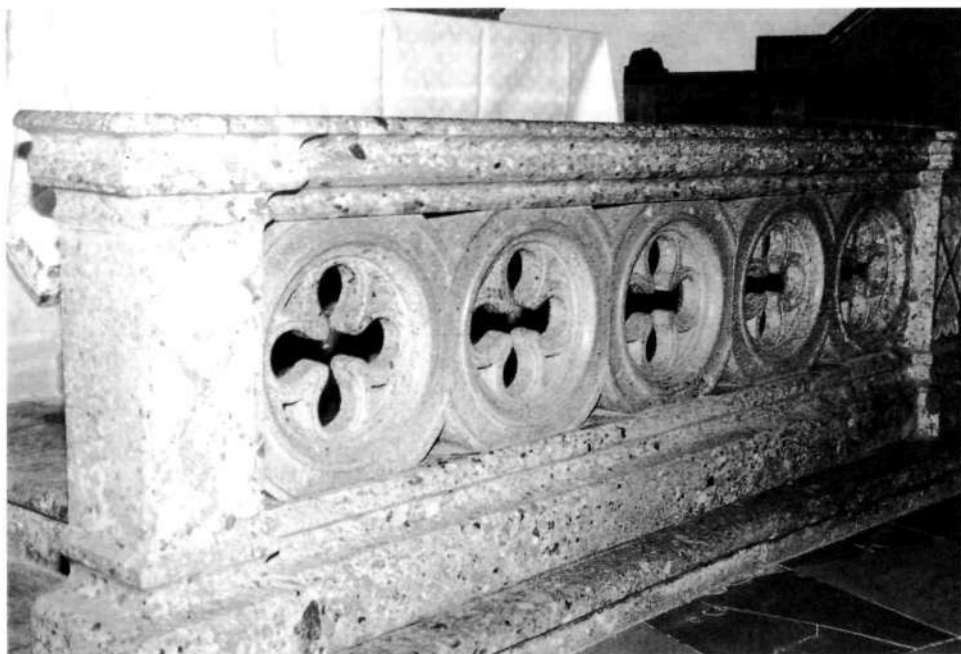

ANTON RAMOVŠ

ŠKOFJELOŠKI KONGLOMERAT – KAMNITNIČAN, KAMNITNI GOSPODAR V STAROLOŠKI CERKVI SV. JURIJA

Loški razgledi št. 15, str. 164–176 (1968) in št. 24, str. 143–148 (1977) so že poročali o škofjeloškem konglomeratu, o njegovi razširjenosti na loškem ozemlju, sestavi, nastanku in izkoriščanju skozi čas ter o nekaterih izdelkih na loškem ozemlju. V Loških razgledih št. 39, str. 11–13 (1992) beremo o dveh lepih portalih iz tega kamna v Ljubljani. Precej grobo obdelanih konglomeratnih blokov so zvozili tudi na Hrušico za obok v Karavanškem predoru. Za iste potrebe so iz kamnoloma na Mirci nad Jesenicami po nalašč zato pripravljeni ozkotirni železniški progi zvozili tudi veliko blokov pisane apnenčeve trbiške breče in le bloki iz teh dveh trdnih kamnin so v predorni cevi kljubovali silnim pritiskom v skrivilavih zgornjekarbonskih kamninah.

Največ izdelkov iz obdelanega kamnitničana, tako ga smemo upravičeno imenovati, je na loškem ozemlju v cerkvi sv. Jurija v Stari Loki, ki so jo v neoromanskem slogu začeli graditi leta 1863 in dokončali leta 1865. Preden pa se lotimo ogleda

Desna polovica nekdanje obhajilne mize. Podstavek, vrhnja plošča in stebriča so iz debelozrnatega kamnitničana, rozete pa iz drobnozrnatega in živopisanega apnenčevega konglomerata. Po dve rozeti na desni in levi sta scela izklesani, srednja pa posebej in vstavljena v celoto

tamkajšnje bogate zbirke izdelkov iz pisanega kamnitniškega konglomerata, pogledajmo, kaj je zapisal o notranji cerkveni kamniti »opravi« in o tegobah pri izdelavi obhajilne mize in menze velikega oltarja Franc Ksaverij Kramer, takratni župnik v Stari Loki, in so Drobtinice poročale leta 1892.

»Moje želje pa niso bile samo napraviti lepo, temveč tudi pomenljivo in pobožno vzbujajočo notranjo opravo; če se pa ni vse po mojem naročilu in mojih načrtih storilo, mora se bolj umetnikom, kakor meni pripisovati. – Kdor pozna rokodelce, in je ž njimi imel opraviti, vé tudi, da ima vsak svojo glavo in dela, kakor zná ali kako se njemu prav zdi ali poljubi. Samo po sebi se torej ume, da sem imel z delavci veliko križev in sitnostij, in da ni vsak svojega dela izdelal po mojih željah.

Prvi umetnik je bil Lorenc Vodnik, mlad kamnosek iz Šent Vida nad Ljubljano, ki je izdelal podboje vsem štirim vratom in dva stebra pod korom iz Glinjskega kamenja. Prinese mi tudi obris obhajilne pregraje s ceno pokazat, pa ker mi kamen in obris nista bila všeč, odložim pogodbo za nekoliko časa.

Kmalu potem pride drug kamnosek, Vodnik Janez iz Ljubljane (oba sta loške kamnoseške rodovine), ponujat se in prinese z obrisom vred seboj pokazat tudi kos rdečega marmorja iz kamenitnika, komaj četrť ure od cerkve. Obris in kamen sta mi ugajala, le mojster mi je bil neznan; vendar se pogodiva za 280 glđ. proti temu, da mora izdelovati pregrajo pred župniščem in mojimi očmi. S tem zadovoljen pripelje štiri rokodelske pomočnike s seboj. Toda Janez pokaže kmalu, kdo je.

Razumen in prebrisan umetnik je sicer, pa tudi namažan z vsemi mazili, zelo udan pijači, umazanec in preklinjevalec, da malo takih.

Razven mene se nikogar ni bal; vpričo mene res tudi nikoli nobene nespodobne besede ni črhnil, sicer pa ni bilo lahko lepe besede iz njegovih ust slišati; delal je le malo, večinoma je popival, kvantal in se rotil.

Desna polovica nekdanje obhajilne mize od nasprotne smeri

Vse se ga je bilo naveličalo, tožilo ga in komaj čakalo rešenja in dovršenja pregraje; ali zvitec je videl še veliko potrebnega dela pri cerkvi, videl pa je tudi veliko dolga po krčmah, katerega bo moral pred odhodom plačati; zatorej je začel po dovršeni pregraji prilizovaje me prositi, da naj mu dam tudi še menzo in stopnice pred velikim oltarjem z enakega marmorja izdelati. Dolgo sem se branil velikemu nadlegovanju, poslednjič pa šaljivo rečem, da privolim, če menzo izdela iz celega kamna. »Je že prav«, zavpije, poda mi roko rekši: »Že velja.« Pogodiva se za 125 goldinarjev.

Od mene gre naravnost na kameninik; iztakne med skalovjem zasajeno čez 80 centov težko samico, in vzame zjutraj svoje pomočnike seboj, ki se mučijo celi dan, dokler težke skale ne spravijo iz njenega ležišča. Zvečer pripoveduje moji družini v hišterni smrtno nevarnost, kateri je srečno odšel, pokliče tudi mene memogredočega in reče s smehom: »Gospod, nočaj bi bil jaz kmalu v peklu večerjal«. In pové mi, kako je komaj za palec manjkalo, da ga skala ni strla. – Rečem mu: »To čudovito rešenje je morebiti zadnje svarjenje božje, da se poboljšate«. – Pa tudi to ga ni spametovalo. Kar se je Janezek naučil, to je Janez delal.

Komaj sem pričakoval izdelanja menze, da sem ga ročno odslovil.«

Nekdanja obhajilna miza

V cerkvi je iz kamnitniškega konglomerata najiminitnejša obhajilna miza, delo kamnoseškega mojstra Janeza Vodnika in njegovih kamnosekov. Sedaj stoji pred sprednjima stranskima oltarjema, pred vsakim njena polovica. V vsaki polovici je po pet elementov: podstavek, osrednji del in na njem plošča kot miza, vse pa povezujeta stranska stebriča. Podstavek ima od najširšega spodnjega dela proti vrhu navznoter odstavljene profilirane vzdolžne elemente, zajete v poživljajočih oblinah. Oba sta

Leva polovica nekdanje obhajilne mize. Rozeti na levi strani sta iz debelejšega kamnitničana

izklesana iz debelozrnatega pisanega apnenčevega konglomerata, ki kaže v posameznih delih spreminjajočo sestavo in v sivkasto rdečkastorjavih odtenkih različno barvo kamnine.

Nekaj posebnega je pri obhajilni mizi njen srednji del. V njem se zvrsti po pet enakih okroglih okrasnih elementov, enostavnih rozet, ki so nekaj posebnega, najbrž enkratnega. Z zunanjega širokega obodnega kolobarja vsake rozete segajo proti sredini štirje posebno oblikovani kamniti jeziki, ki med seboj ustvarjajo na zunanjem robu skoraj krožno zajedo, zoženo proti sredini rozete. Kamnitni jeziki pa ne sežejo do sredine rozete, marveč prosto obvisijo in ustvarjajo praznino štiriperesne deteljice. Enkratnost oblik in barvitost kamnine, ki je mesnato rdeča na obodnih kolobarjih, precej svetlejša pa v sredinah, dajeta izdelku poseben čar. Mojster je izbral za rozete drobnozrnat apnenčev konglomerat, ki so ga železove spojine obarvale bolj živo rdeče kot druge dele kamnitničana. Dve rozeti pa sta iz svetlejšega in bolj debelozrnatega konglomerata. Nešolani najbrž ne bi pripisal kamnitničanu tudi mesnato rdečega kamna, skoraj upravičeno bi ga imel za kamen od kod drugod. Res je takšen različek bolj redek v kamniti skladovnici škofjeloškega konglomerata. Prav ta različnost v srednjem delu obhajilne mize pa ji daje posebno lepoto in mikavnost.

Rozete so bile posebej izklesane in vstavljene v okvir, ki ga sestavlja še zgornji del obhajilne mize. Po dve in dve rozeti na straneh sta scela, srednja pa posebej isklesana in vstavljena v celoto. Izklesan je iz enega kosa, kar bogato profiliran, člani pa se od spodnjega proti vrhnjemu pasu širijo. Vrhnji najširši del enojne plošče je obhajilna miza v ožjem pomenu.

Rozeti iz rjavkasto rdečkastega drobnozrnatega kamnitničana med podstavkom, samo obhajilno mizo in stebričem iz debelozrnatega kamnitničana

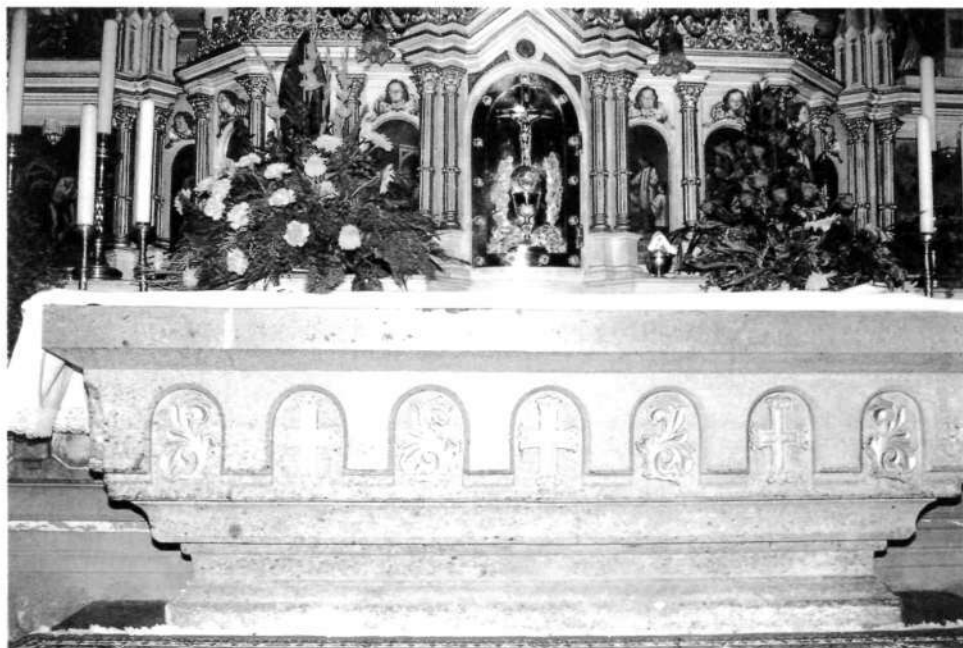
Vzdolžna člena povezujeta na straneh posebej izklesana in bogato profilirana stebriča iz barvitnega debelozrnatega kamnitniškega konglomerata, na vsaki strani po eden, štirje pri celi obhajilni mizi.

Stoletje od pozidave cerkve je pustilo tudi na obhajilni mizi sledove razpadanja. Pri obnovi cerkvene notranjščine leta 1976 so uvideli tudi tehnično in kulturno vrednost tega kamnitega izdelka, ki je sicer odslužil svojemu namenu. Odločili so se za njegovo obnovo. V hotaveljskem Marmorju so obhajilno mizo obrusili in polirali, ji vrnili vso lepoto kamnitniškega kamna, utelešeno v čudovito stvaritev, ki bo lahko še dolgo razkazovala svojo lepoto in pričala o Vodnikovi kamnoseški ustvarjalnosti.

Menza velikega oltarja

Iz pisanega kamnitničana je Janez Vodnik s svojimi kamnoseki izklesal še menzo velikega oltarja, kot zveno iz poročila župnika Kramerja v Drobotnicah leta 1892.

Menza je postavljena iz treh delov. Na 20 cm visokem podstavku iz rdečkastega kamnitniškega konglomerata s profiliranimi pasovi je lahno vbočena, okoli 10 cm debela vmesna plošča iz sivkastega konglomerata. Na njej pa leži približno 60 cm visoka menza, dolga dva metra in pol in široka dobrih 60 cm. Fotografija kaže menzino svojevrstno oblikovanost v razgibanem profiliranem spodnjem delu – podnožje in vmesna plošča – in sedmimi izklesanimi nišami v zgornjem delu menze, ki se konča s širokim, enostavnim odstavljenim robom. V srednji in dveh stranskih nišah je

Из treh členov sestavljena menza velikega oltarja z različnimi barvnimi odtenki in različno debelino zrn v posameznih delih

pritrjen križ, druge pa lepšajo rastlinski okraski. Zgornja stran menze je le grobo obdelana, druge pa večinoma uglajena. Kamnitničan je v menzi drobnejši pisan apnenčev konglomerat, ki mu nekoliko debelejši prodniki in različni barvni odtenki poživljajo enoličnost.

Krstni kamen, imeniten izdelek iz barvitnega kamnitničana. Na zadnji strani podstavka je spodaj vložek rdečkastorjavega drobnozrnatega apnenčevega peščenjaka, z zadnje strani

Kropilnik iz barvitnega debelozrnatega kamnitničana

Stopnice in podest pred velikim oltarjem

Skupaj z menzo velikega oltarja je Janez Vodnik skoraj zagotovo izklesal še stopnice in podest pred velikim oltarjem, ki pa jih je skupaj s podestom med njim in oltarjem proti ljudstvu zamenjal barviti hotaveljski apnenec. Župnik Kramer je, kot poročajo Drobotnice, »kar ročno odslovil mojstra Vodnika, ko je bila izklesana menza velikega oltarja,« ni pa v Drobotnicah poročal, kdo je izdelal druge izdelke iz kamnitničana za starološko cerkveno »opravo«.

Krstni kamen

Umetniško oblikovan in mojstrsko izdelan je krstni kamen, ki sedaj stoji na desni strani v cerkvenem prezbiteriju. Na profiliranem podstavku iz barvitnega kam-

nitničana je posebej izklesana okrogla banja, ki po videzu kaže na malenkost drugačno kamnino. Po banjini zunanjščini se vzpenja iz sredine navzgor 24 polkrožnih reber in segajo do širokega ravnega krstilnikovega roba. Polkrožna notranjost je gladka, brez reber. Banja je iz debelozrnatega živo pisanega kamnitniškega konglomerata, sestavljenega iz precej debelih svetlo- in temnosivih debelejših in drobnejših drobcev. Slabo so zaobljeni, v vodi so imeli le kratko pot do današnjega Kamnitnika, kjer jih je rdečerjavo glineno lepilo z železovimi spojinami povezovalo v trdno kamnino. V podstavku pa so prodniki drobnejši, večinoma temno sivi in sivi, v vezivu med njimi pa je manj rdečih primesi. Spodnji del podstavka poživlja na zadnji strani vložek rdečkasto rjavega, zelo drobnozrnatega apnenčevega peščenjaka.

Prostostoječa kropilnika

Približno iz istega časa in enakega barvitnega kamnitničana, kot je krstni kamen, morata biti tudi oba kropilnika pod korom za glavnimi vhodnimi vrati v cerkev. Njuni banji sta na zunanji strani prav tako oblikovani, kot je ta pri krstnem kamnu. Vsaka banja ima na zunanji strani po 21 polkrožnih reber, ki se lahko širijo proti zgornjemu obodu. Apnenčev konglomerat je pri desnem kropilniku brez večjih glinenih vključkov, manj ima tudi železovih primesi v vezivu. Kar dobro se drži in že več kot stoletje kljubuje vodi, ki so ji dolgo časa dodajali sol, strup za še tako trdno kamnino. Na

Desni večji stranski oltar ima menzo iz temnejšega brečastega konglomerata. Podstavek je posebno oblikovan, srednji del lepša pet vdolbenih polkrožnih polj s križem v srednjem polju, vrhnji del menze pa bogato profiliran samostojen rebni del. Enako je izklesana menza pri večjem levem oltarju

levem kropilniku pa so večji vključek z rdeče rjavim glinenoželeznim materialom, voda in v njej raztopljena sol pokazali svojo razdiralno moč. Kropilnikov rob je močno načet in razpada, uničevanje kamnitničana gre tam svojo pot.

Kropilniki pred vhodnimi vrati

Pred tremi vhodnimi vrati na cerkvenem pročelju so še štirje manjši, v steno vzdani kropilniki, vsi iz enakega precej debelozrnatega kamnitniškega konglomerata s sivim peščenenim vezivom. V kamnu pri njih ni kaj prida železovih spojin in enostavni izdelki dobro kljubujejo zobu časa.

Stranski oltarji

Veliko kamnitničana je še pri šestih stranskih oltarjih, kjer se razkazuje v vseh šestih, po meter visokih menzah in 13 do 14 cm debelih ploščah pod tabernaklji in v spodnjem delu oltarjev. Menze štirih manjših oltarjev so enake in delo istega mojstra. Menzi večjih stranskih oltarjev se posebno v podstavkih ločita od menz drugih stranskih oltarjev, vse pa se razlikujejo od menze velikega oltarja. Pri manjših oltarjih je nad krajšim, navznoter vbočenim podstavkom menze in širšo ploščo nad njim zgornji del menze s petimi vklesanimi polkrožnimi nišami na sprednji strani in po eno

Desni stranski mali oltar z vbočenim podstavkom, petimi vdolbenimi polji in križem v srednjem polju. Posebej izklesani vrhnji del menze je bogato profiliran in iz debelozrnatega konglomerata

Nabiralnik za darove iz živo pisanega kamnitničana na levi strani ladje

Nabiralnik za darove na levi strani pred-dverja

(Vse fotografije posnela Minka Bricelj)

na vsaki krajši strani. V srednji niši je še pritrjen križ, v drugih, sedaj praznih, pa po dve zapolnjeni luknji kažeta, da je bil tudi tam nek predmet. Vrhnji sprednji robni del menz je bogato profilirano oblikovan, vsa menza je oglajena, njeno površje pa le grobo izklesano, špičeno. Menzo velikih stranskih oltarjev kaže slika na strani 15.

Iz pisanega kamnitničana sta pri stranskih oltarjih še stopnica iz ladje in stopnica s podestom pred oltarjem. Na stopnicah in podestih se najbolje pozna, kako vlaga, sol in še kaj drugega razjedajo na videz neuničljivo kamnino. Kjer so v njej železove spojine, ki jih izdajajo različno rdečkasto obarvane lise in vključki, ki se močijo, se v kamnini prej ali slej pokažejo razjede, žlebiči, kamnina se drobi in krušijo se lahko tudi večji delci. Tudi tlak z rombastimi konglomeratnimi ploščami ob kropilnikih kaže slabost kamnitničana; več so jih že zamenjali.

Nabiralniki za darove

Iz pisanega kamnitničana sta izklesana in oglajena dva imenitna, bogato oblikovana po 94 cm visoka nabiralnika za darove. Stojita ob steni na levi in desni strani ladje, približno v sredini. Oba sta iz temno rdečkastorjavega drobnozrnatega konglomerata, sočasno izklesana.

Drugačen pa je nabiralnik za darove na levi strani v preddverju, visok 125 cm. Izklesan je iz treh delov kamnitničana in starinsko oblikovan.

Za konec

Drobtinice leta 1892 ne poročajo, kdo je izklesal menze stranskih oltarjev, kropilnike, krstni kamen, nabiralnike za darove, čeprav najbrž ni dvoma, da so bili v cerkvi že leta 1892. Kdorkoli je že bil mojster, kamnitničan zapušča v cerkvi sv. Jurija pomembno cerkveno, tehnično in kulturno dediščino. Varujmo in cenimo to enkratno delo iz domačega loškega kamna.

L i t e r a t u r a

Lampe, F., 1892: Življenje in delovanje Franc-a Ks. Kramerja, poslednjič korarja v Ljubljani, popisano od njega samega. – *Drobtinice* 26, 55–162, Ljubljana.

Zusammenfassung

DAS ŠKOFJA LOKA-KONGLOMERAT – DER KAMNITNIKER, DER STEINHERR IN DER ST. JURIJ-PFARRKIRCHE ZU STARA LOKA

Im Beitrag beschreibt der Autor die Arbeiten aus dem Loka-Konglomerat, die die St. Jurij-Pfarrkirche zu Stara Loka zieren. Die Kirche ist im Jahr 1865 im neuromanischen Stil beendet worden. Aus diesem typischen Lokas Gestein befinden sich in der Kirche die Kommunionbank, die Altarmensa, die Treppe und das Podest vor dem Hochaltar, die Weihwasserbecken, Teile der Seitenaltäre und Opferstöcke. Die meisten Arbeiten sind vom Steinmetzmeister Janez Vodnik aus Ljubljana, viele stammen aber von unbekanntem Autoren. Alle Arbeiten gehören zu einem bedeutenden kirchlichen und technischen Kulturerbe.